

Rozsudek z hlediska statického a dynamického.

Studie romanistická.

Jan V á ž n ý.

Úvodem k rozlišení statického a dynamického hlediska při právním rozboru procesu a rozsudku stůjítež citáty z Weyrova spisu K pojmu právního řízení¹⁾:

s hlediska statického „jeví se každé řízení právní jako proces intelektuální“ . . . „z rozsudku se stává úsudek, logický soud, vyjadřující aplikovatelnost či neaplikovatelnost určité obecné normy na určitou konkrétní skutkovou podstatu“;

s hlediska dynamického jeví se řízení „jako výkon něčeho, co nařizuje vyšší norma“ . . . i jest možno považovati „rozsudek jako nižší konkrétní normu jako konkretisaci vyšší normy obecnější“.

Rozsudek je tedy jednak logický soud, jednak jev normotvorný. Je velmi zajímavo studovati z tohoto dvojího hlediska rozsudek konkrétního právního řádu. Zvláštní zajímavost poskytuje studium římského klasického rozsudku, neboť tam odpovídá oběma uvedeným hlediskům přesné rozeznávání dvou zvláštních složek jeho, elementu logického a elementu normotvorného. První složkou je *sententia*, druhou složkou je *iudicatum*.

Za rozpoznání uvedených elementů římského klasického rozsudku vděčí dnešní věda romanistická v první řadě B. Biondimu. V duchaplné studii o rozsudku římského civilního procesu²⁾ rozebírá Biondi historicky logický a právní prvek rozsudku, zkoumá na římských pramenech rozsudek jako projev činnosti intelektuální i jako akt volitivní. Uvedené prvky rozsudku, dnes splývající v jedno, jsou historicky dle autora právně samostatné prvky, vtělené ve dva samostatné pojmy a termíny: *sententia* a *iudicatum*. *Sententia* je úsudek soudcův o nárocích vznesených na soud, *iudicatum* uložením povinností platiti peněžní *aequivalent* zažalovaného nároku. Tyto pojmy se obrazy dle autora již v *schematu* žalobní formule *si paret . . . condemnata, si non paret . . . absolve. Si paret . . .*

¹⁾ Vědecká ročenka právnické fakulty Masarykovy university, VII, 52 ns.

²⁾ Studi Bonfante, IV, 31 ns.

se obrací na intelektuální činnost soudcovu; výsledek logického procesu, jímž soudce dospívá k přesvědčení o tom, co obsahuje *si paret...*, je *sententia*. Avšak praetorovým rozkazem judikačním se neukládá soudci utvořiti si určitý úsudek; ukládá se mu, vysloviti povinnost určitého chování podle výsledku jeho usuzování. Slova *condemna*, *absolve* jsou právě pramenem druhého prvku rozsudku, zvaného *iudicatum*. *Iudicatum* předpokládá nezbytně *sententia*. Předmětem *sententiae* je velmi často něco jiného než předmětem *iudicata*. Tak ve vlastnickém procesu *sententia secundum actorem* je nálesem soudcovým o existenci vlastnictví žalobcova, *iudicatum* je odsouzení žalovaného k určitému obnosu peněz.

Je jistě cenným vědeckým přínosem základní tese Biondiho o zásadní odlišnosti *sententiae* a *iudicata* v římském klasickém procesu. Jako *sententia* je rozsudek projevem činnosti intelektuální, jako *iudicatum* projevem volitivním. Ovšem již toto vymezení potřebuje jistých korektur. Nutno zdůrazniti, že *sententia* je autoritativním úsudkem o aplikovatelnosti nebo neaplikovatelnosti obecné právní normy, že tedy tím se podstatně liší od soukromého mínění, *opinio*. Na druhé straně pro vniknutí do druhého elementu rozsudku, nestačí zkoumati rozsudek osamoceně, nýbrž nutno jej chápati jako ukončené řady konkrétních aktů (smlouva, litiskontestace, rozsudek), jež dávají *iudicatum* ráz normotvorný.

Velmi správným východiskem právního zkoumání rozsudku je rozbor žalobní formule.

Příkladem budiž *condictio triticaria*: *Si paret Numerium Negidium Aulo Agerio tritici Africi optimi modios centum dare oportere, quanti ea res est, tam tam pecuniam, iudux, Numerium Negidium Aulo Agerio condemna. Sinon paret, absolve.* (srovn. Lenel, Ed. perp.)

Soudce je povolán:

1) aby si utvořil (volným uvažováním) úsudek, zda existuje primární povinnost dodati to a to množství obilí, zda tedy v konkrétním případě dá se použití na tvrzenou povinnost žalovaného určitá abstraktní norma; úsudek o této aplikovatelnosti nebo neaplikovatelnosti je *sententia*;

2) aby v případě úsudku o aplikovatelnosti vydal normu, ukládající žalovanému, zaplatiti peněžní *aequivalent* předmětu primární povinnosti; vydání této normy je *iudicatum*, pohlcující předchozí, hierarchicky slabší konkrétní normy ze smlouvy a litiskontestace;

3) aby v případě neaplikovatelnosti žalovaného osvobodil.

Soudím (proti Biondimu), že normotvorný ráz rozsudku se vyskytuje, že tedy k vlastnímu iudicatu dochází jen při rozsudku odsuzujícím. To vyplývá i z pramenů, ze známého Gaiova místa, ukazujícího, jak chápala římská pravověda hierarchii konkrétních norem: *ethoc est, quod apud veteres scriptum est ante litem contestatam dare debitorem oportere, post litem contestatam condemnari oportere, post condemnationem iudicatum facere oportere* (3, 180). Při osvobození končí se proces prohlášením logického úsudku. Arci i tato *sententia* je autoritativním nálezem soudcovým, ne pouze míněním soukromníka, a tím je dáno, že i při *absolutio* může se právně konstruovati *res iudicata* (D 42, 1, 1) Modestinus praví: *res iudicata dicitur, quae finem controversiarum pronuntiatione iudicis accipit: quod vel condemnatione vel absoluteione contingit*. Znamená tedy *res iudicata* totéž jako *res pronuntiatione iudicis finita*. *Pronuntiatio iudicis*³⁾ je zde konečné prohlášení soudcovo, a to zřejmě prohlášení rozsudku. Rozsudek ten může míti s našeho hlediska různou právní povahu. Při odsouzení je to *iudicatum*; zde je vlastním předmětem konečného soudcova prohlášení *iudicatum*, jež ovšem mlčky v sobě zahrnuje i *sententia* jako logicky nezbytnou podmínku. Při osvobození je to *sententia*, která je vlastním předmětem konečné *pronuntiatio iudicis*. Tou se neukládá žádná povinnost, rozsudek nemá žádný normotvorný charakter. Podobně je tomu u *praeiudicií*, kde již žalobní formule, postrádající vůbec *condemnae* (na př. *Iudex esto, an Aulus Agerius ingenuus sit*) již sama ukazuje vymezení soudcova úkolu na vytvoření si úsudku o osobním statu žalobcovu, a kdy tedy konečná *pronuntiatio iudicis* jeví se předmětně jako autoritativní *sententia* (ať je *contra actorem*, či *secundum actorem*). Jestliže Biondi vztahuje na tuto *praeiudicia* větu *res iudicata pro veritate accipitur*, která na rozsudek jako *iudicatum* se pojmově vztahovati nemůže, soudím, že nutno rozšířiti význam této věty i na každý rozsudek osvobozující.

Tedy o rozsudku jako aktu normotvorném lze mluvit — a to ještě s výhradou při *praeiudiciích* — jen při odsouzení.

Autoritativní norma z rozsudku není kvalitativně nic jiného, než soukromě utvořená norma ze smlouvy a podobného aktu,

³⁾ Viz Biondi, cit. d. 42 ns. a literaturu, tam citovanou.

s tím rozdílem ovšem, že je to norma hierarchicky vyšší a tudíž také intensivnější. Norma z rozsudku předpokládá předchozí nižší normu ze smlouvy; *iudicatum* mlčky v sobě zahrnuje *kladno* u sentenci stran povinnosti, plynoucí z prvotního soukromého aktu. Může ovšem dojít k tomu patologickému stavu, že byla vydána (omylem soudcovým) norma rozsudková přes to, že prvotní konkrétní norma ze smlouvy „podle pravdy“ neexistovala. I v tomto případě norma rozsudková existuje (arci mimo případy neplatného, abychom tak všeobecně řekli, zmatečného rozsudku) a lze na ně vztáhnouti větu *res iudicata pro veritate accipitur*. Ne ovšem v tom smyslu, že bychom větu tu spojovali s *iudicatum*, což je při normotvorném jeho charakteru nemožné, nýbrž tak, že ji vztáhneme na sentenci, logický to úsudek o prvotní konkrétní normě.

Hierarchická nadřazenost a tím i mimořádná intensita rozsudkové normy ukazuje se již v nejstarším římském právu⁴⁾ velmi barvitě. Nesplnil-li žalovaný *iudicatus* do 30 dní povinnost, rozsudkem mu uloženou, byl přiveden žalobcem před praetora. Zde žalobce konstatoval nesplnění povinnosti žalovaným, klada symbolicky ruku na něho, slovy: *quod tu mihi iudicatus est sestercium decem milia, quando non solvisti, ob eam rem ego tibi sestercium decem milium iudicatum in incio*. Žalovaný nemohl odporovati (*manum sibi depellere*), tvrzenou povinnost prostě popřítí a domoci se soudního řízení o existenci rozsudkové povinnosti (*pro se legere*). I není právě popsáný děj již rázu normotvorného, žalobcovo symbolické vložení ruky na žalovaného je úkonem, jímž se poslední norma již vyčerpává, právě pro svou mimořádnou intensitu. Žalovaný nemůže již popřítí normu rozsudkovou. Avšak to mohla učiniti třetí osoba za něho, *vindex*. *Vindex* mohl symbolicky věřitelovu *manum depellere*, čímž dlužníka definitivně osvobodil a sám vzal na sebe právní riziko příslušné povinnosti. Tím se však neotevřel znovu vyčerpaný cyklus normotvorných aktů, neboť ono „*manum depellere*“ je pro *vindexa* prvním zavazovacím aktem, který bude-li uveden v proces a skončí odsouzením, přejde v rozsudkovou normu zaplatiti dvojnásobné.

I v klasickém formulovém procesu a exekučním řízení jeví se markantně hierarchická nadřazenost a silná intensita normy *ex iudicato*. Zvláště ostře je zde však zdůrazněn normotvorný ráz rozsudku jakožto *iudicata*. Je tu zdůrazněno, že není kva-

⁴⁾ Viz Vážný, Římský civilní proces, 21 ns., 75 ns.

litativního rozdílu mezi rozsudkem a aktem soukromoprávním, jako kontraktem, neboť specifický ráz obou se vidí v tom, že jeden i druhý jsou normy, jeden i druhý jsou aktem normotvorným. Ze smlouvy vzniká jev normativního charakteru *dare oportere*, z rozsudku vzniká kvalitativně týž jev *iudicatum facere oportere*. Jako ku převedení primárního smluvního poměru, smluvní povinnosti, do procesního poměru, procesní obligace slouží *ta neb ona actio*, jako *actio certae pecuniae*, *actio empti*, *venditi*, *locati*, *conducti* a pod., tak slouží ku převedení rozsudkového závazkového poměru, rozsudkové povinnosti do nového procesního poměru *actio iudicati*. Jednodušeji řečeno: jako slouží k soudnímu uplatnění určité smluvní povinnosti *ta neb ona actio*, tak slouží k soudnímu uplatnění rozsudkové povinnosti *actio iudicati*. Tedy z odsuzujícího rozsudku nevychází přímo možnost žádat o exekuci, nýbrž vítězný žalobce musí formálně uplatňovati tuto povinnost jak každou povinnost ze smlouvy. Ovšem prakticky to neznamenal, že by žalovaný v každém případě prostě mohl rozsudkovou povinnost popřítí, tím že by zavdal podnět k procesu a k vydání nového rozsudku, proti jehož normativnímu enuciátu by pak zas znovu popřel *actio iudicati*, což by eventuálně šlo do nekonečna. Prakticky bylo místo pro popírání povinnosti *ex iudicato* odsouzeným jen v případech neexistence (jen zdánlivé existence) rozsudkové povinnosti buď pro neplatnost rozsudku nebo pro dodatečné splnění povinnosti. Jen v takových případech došlo prakticky na základě *actio iudicati* a jejího popření k procesu o povinnosti rozsudkové. Ovšem bylo riskantní pro žalovaného popírati tvrzenou povinnost *ex iudicato*. Neboť bylo-li nalezeno, že rozsudková povinnost existuje po právu, byl žalovaný odsouzen k obnosu dvojnásobnému, *induplum*. V tom je tedy viděti zvláštní intenzitu povinnosti rozsudkové, normy z rozsudku: její popření samým pasivním subjektem povinnosti je sice možné (na rozdíl od dřívější *legis actio per manus iniectionem*) ale je riskantní, neboť zveličuje povinnost v případě bezprávního popírání na obnos dvojnásobný.

Nebránil-li se žalovaný, povinný *ex iudicato*, proti *actio iudicati*, což bylo prakticky případem nejčastějším, došlo ku exekuci prodejem majetku. *Missio in possessionem*, udělená magistrátem vymáhajícím věřiteli a další exekuční akty, směřující ku *venditio bonorum*, nejsou ovšem již akty normotvornými, které by přistupovaly jako další článek k předchozímu cyklu normotvorných aktů (kontrakt, litiskon-

testace, rozsudek jakožto iudicatum), nýbrž jsou jen provedením posledního aktu normotvorného, aktu hierarchicky nejvyššího a závazkově nejsilnějšího.⁵⁾

⁵⁾ K normativnímu pojetí solučních a exekučních aktů viz Weyr, cit d. 53.